

UOT 316.3

DÖVLƏT QULLUĞU SOSIAL-HÜQUQİ İNSTİTUT KİMİ**MURADOV İSMAYIL ƏFRAYIL oğlu***Azərbaycan Turizm və Menecment Universiteti, doktorant*ismayil.muradov.1993@mail.ru*Açar sözlər: idarəetmə, dövlət qulluğu, sosial-hüquqi institut, demokratiya*

Qulluq (служба) sözü Vladimir Dalın “İzahlı lüğət”ində istifadə etmə, xeyir, fəaliyyət, başqaları üçün həyat, xidmət, faydalı iş, qulluq etmək, qulluğa yaramaq, yararlı, faydalı olmaq məqsəd üçün alət, vasitə olmaq, işin içinə və ya üstünə getmək, gərəkli, lazımlı olmaq kimi göstərilir. Uzun müddət “qulluq” termininə münasibət, əlaqə, vəzifə borcu, sədaqət, sadıqlıq, işgörməyə hazır olmaq, maraqları müdafiə etmək kimi baxılmışdır. Beləliklə, “qulluq” anlayışı çoxmənali olub, əsasən insanların fəaliyyət növüdür. Qulluq sözünün qarşısına qoyulan hər bir söz onun mahiyyətini müəyyən edir və bu söz birləşməsində birincinin xüsusiyyətləri prioritet xarakter daşıyır. Qulluq sözündən “dövlət qulluğu”, “kütləvi qulluq”, “mülki qulluq”, “bürokratik qulluq”, “dövlət qulluqçusu” və s. terminləri yaranmışdır. [5, s.166]

Azərbaycanca qulluq sözü rusca slujbadan tərcümədir. Müasir rus ədəbi dil lüğətində slujba sözünün kökü olan sluqa aşağıdakı kimi tərcümə olunur: 1) inqilaba qədər Rusiyada məişətdə xidmət edən şəxs; 2) kiməsə, nəyəyə qulluq (xidmət edən, kiminsə maraqlarını qoruyan şəxs); 3) nəyinsə xatirinə işləyən insan; 4) köhnə söz – qul. Azərbaycanca – rusca lüğətdə qulluq birinci halda slujba, ikinci halda rabstro (köhnəlik, qulluq). “Rusca-azərbaycanca lüğət”ində slujba, sluqa, xidmət, qulluq, nökr kimi tərcümə olunur. [10, s.53]

Azərbaycan müəyyən müddətdə ərəb xilafətinin təsiri altında olmuş və minlərlə ərəb sözü əvvəlcə türk, sonra Azərbaycan dilinə sintez olunmuşdur. Onlardan məmur, xidmət, vəzifə, dövlət və b. istifadə olunur. Məmur ərəb sözü olub, əmr alan, bir işə təyin olunan, dövlət xidmətində olanları ifadə edir. Türkiyədə qulluq sözü yerinə xidmət və məmurluq sözləri istifadə olunur. [12, s.696]

Dövlət qulluğunun sosial institut qismində tədqiqi ilə son illərdə sosioloqlar: V.Qrajdan, B.Litov və b. məşğul olmuşlar. V.Qrajdan sosial instituta “həyat fəaliyyətinin müəyyən sahəsində insanların qarşılıqlı təsirini tənzimləyən hüquqi, mənəvi, təşkilati və b. qayda və normalar sistemi kimi baxır”. Dövlət qulluğu sosial institutlardan biri olub, tarixən yaranmış dövlət qulluğunda olan insanların birgə fəaliyyətinin davamlı təşkilat formasıdır. Dövlət qulluğu hüquqi institut kimi dövlət qulluğunun yaranması, təşkili və fəaliyyəti göstərməsi, dövlət qulluqçularının davranışı, konstitusiyaya və öz hüquq statusunun realizəsində yaranan münasibətləri tənzimləyən hüquqi normaların məcmusudur. [6, s.240]

İnsanın həyat fəaliyyəti insan – cəmiyyət – dövlət – hakimiyyət – dövlət aparatı – dövlət idarəetməsi – dövlət qulluğu – insan sxemi üzrə həyata keçirilir. Bu sxemin əsas mahiyyəti bütün təzahürlərin insanla yaradılıb insanın rifah, tələb və maraqlarına xidmət etməsidir. Bu sxemin qısaca mahiyyəti aşağıdakı kimidir.

1. Cəmiyyət tələbat, təbii zərurət və s. üzündən insanların tarixən təşəkkül tapdığı birgə fəaliyyəti nəticəsində meydana gəlir;

2. Cəmiyyət özünü xarici və daxili təhlükədən qorumaq üçün cəmiyyətin bütün üzvlərinin birgə maraqlarını ifadə edən dövlət yaradır. Odur ki, dövlət cəmiyyətdən “gəlir” və onun tələblərinə, maraqlarına, məqsəd və iradəsinə xidmət edir. Başqa sözlə, dövlət cəmiyyətin kütləvi və legitim hakimiyyət gücüdür. K.Marks göstərirdi ki, dövlət cəmiyyətin bir hissəsi, lakin nisbətən müstəqil hissəsidir, çünki ictimai münasibətlərin nizamlanmasında və hər bir cəmiyyətin təbiətində

irəli gələn ümumi işlərin həllində onun rolu var. Dövlətin yaranması ilə insanlar təbii hüququndan vətəndaş hüququna keçir, xalq yaranır.

3. Cəmiyyət onu idarə etmək üçün dövlətə hakimiyyət verir. Hakimiyyət insanlar tərəfindən və insanlar üçün yaradılan mürəkkəb ictimai münasibətdir. Cəmiyyətdə hakimiyyət adətlərə, dinə, ənənələrə, hüquqa, demokratik institutlara əsaslanır, dövlət hakimiyyəti isə iqtisadi, ideoloji, təşkilati-hüquqi mexanizmlər vasitəilə insanların, sosial qrupların, siniflərin fəaliyyətinə, davranışının xarakterinə və istiqamətinə təsir imkanları ilə xarakterizə olunan sosial münasibətlər formalaşdırır. Hakimiyyət iradi münasibət olub, bir istiqamətdə göstəriş, əmr, tələb, qanun, normalar və qaydalara təsir edir, digər tərəfdən tabeçilik, riayət etmək, öz davranışının tənzimləmək, icra etmək durur.

Ümümhüquq nəzəriyyəsiindən məlumdur ki hüquq elmində eynicinsli ictimai münasibətlərin bu və digər sahəsini nizamlayan hüquq normalarının məcmusu hüquq institutu adlanır. Deməli, dövlət qulluğunu hüquq institutu kimi də xarakterizə etmək olar. Belə ki, dövlət qulluqçuları ilə dövlət, o cümlədən onlarla vətəndaşlar arasında meydana çıxan münasibətlər də eynicinsli olduğundan onlar da dövlət qulluğu institutu çərçivəsində qruplaşdırıla bilər. Lakin dövlət qulluğu institutu xarakterli hüquq institutlarından olub inzibati hüquqla yanaşı, hüququn müxtəlif sahələrinə aid olan normaları da özündə birləşdirir. Hüquq ədəbiyyatında dövlət qulluğu institutu barəsində vahid fikir formalaşmayıb. [2, s.311]

V.M.Manoxin göstərir ki dövlət qulluğu hüquq institutu kimi, dövlət qulluğunun təşkili və dövlət qulluqçularının öz vəzifəsini yerinə yetirməsi prosesində meydana çıxan münasibətləri tənzimləyən hüquq normalarının məcmusundan ibarətdir. Q.V.Atamançukun fikrincə dövlət qulluğu ümumi sosial-hüquq institutu kimi iki qrup elementlərin məcmusunu özündə əks etdirir. Birinci qrupda dövlətin məqsəd və funksiyalarının formalaşdırılması və realizəsi dövlət hakimiyyətinin tətbiqi qaydalarını müəyyənləşdirən hüquqi, təşkilati və prosesual institutların (forma, metod, prinsiplər və s.) sistemi (hüquqi tərkib), ikinci qrupa isə dövlət aparatında xüsusi hazırlıqlı və peşəkar fəaliyyətlə məşğul olan insanların məcmusu (sosial tərkib) daxildir. [3, s.115] Birinci qrupa daxil olan elementlər dövlət orqanlarının fəaliyyətinin həyata keçirilməsi üçün nəyi necə etmək lazım olduğunu aydınlaşdırır, ikinci qrupun elementləri isə bunları kimin etməli olduğunu müəyyənləşdirir. V.A.Vorobyov da qulluğunu kompleks xarakterli sosial hüquq institutu kimi qiymətləndirir. [7, s.19]

Ümumiyyətlə, dövlət qulluğu institutu öz xarakteri və əhəmiyyəti etibarilə müxtəlif çoxsaylı dövlət-qulluq münasibətlərini tənzimləyən hüquq normalarının məcmusundan ibarətdir. Dövlət qulluğu institutu özündə bu sahədə müvafiq hüquq münasibətlərinin formalaşdırılması qaydasını, dövlət qulluqçularının funksiya və vəzifələrini, dövlət qulluğunun prinsiplərini, dövlət qulluqçusunun hüquqi statusunu, dövlət qulluğu keçmə qaydalarını və dövlət qulluğu münasibətlərini müəyyənləşdirən hüquq normalarını əhatə edir. Dövlət qulluğu sosial sabitliyi, daxili və xarici təhlükəsizliyi, iqtisadiyyatın və bütövlüklə ictimai həyatının inkişafı üçün zəruri olan bütün infrastrukturun səmərəli fəaliyyətini təmin etməli, dövlətin konstitusiyaya ilə müəyyən edilmiş vəzifələrinin və məqsədlərinin həyata keçirilməsində başlıca rol oynamalıdır. [9, s.342]

Dövlət qulluğu inzibati hüquq elminin səciyyəvi cəhətlərini əks etdirən mühüm inzibati-hüquqi kateqoriyalardan biri olub, qlobalığı, tarxi, habelə inzibati hüquq sistemində tutduğu yeri ilə fərqlənir. Keçmiş sovet dövründə Azərbaycanda hər bir elm vahid sovet elminin bir hissəsi kimi inkişaf etdiyindən dövlət qulluğu da sovet inzibati hüququn tərkibində tətqiq olunurdu. Bu institut XX əsrin 40-cı illərindən etibarən tədqiq olunmağa başlasa da alimlər onun anlayışı, məzmunu və strukturu barəsində vahid fikrə gələ bilməmişdirlər. Dövlət qulluğunun hüquqi tənzimlənməsindəki xüsusiyyətlər onun qarşısında duran vəzifələrə, rəhbər tutduğu prinsiplərə və dövlət qulluğunu yerinə yetirən şəxslərin peşə fəaliyyətinin spesifik xarakteri ilə şərtlənir. Bu xüsusiyyətlər dövlət qulluğunun demək olar ki, bütün məsələlərinə aiddir. Dövlət qulluğunun prinsipləri onun mahiyyətini və mühüm cəhətlərini, bu sahədə yaranan münasibətlər sistemindəki obyektiv əlaqələri

özündə əks etdirir. Hüquq ədəbiyyatında haqlı olaraq göstərilir ki, prinsiplər cəmiyyətin və dövlətin inkişafının obyektiv qanunauyğunluqlarını özündə əks etdirən əsas nəzəri ideyalardır. Bunlar ölkədə mövcud olan hüquqi təcrübə və hüquq mədəniyyəti əsasında formalaşdırılır və fəaliyyət göstərən dövlət qulluğu modelindən asılı olur. Prinsiplərin mahiyyəti onların dövlət qulluğunun hüquqi taleyini, həyat qabiliyyətini, praktiki təşkilini və real fəaliyyətini müəyyən etməsində ifadə olunur. Bu prinsiplər idarəetmə təcrübəsi vasitəsilə həyata keçirilir və idarəetmə fəaliyyətinin düzgün istiqamətlərini müəyyənləşdirir. [11, s.556] V.M.Manoxin yazırdı ki, dövlət qulluğunun prinsiplərində yalnız dövlət qulluğu institutuna xas olan xüsusi prinsiplərlə bərabər, dövlətin əsas təşkilati və fəaliyyət prinsipləri də əks olunmalıdır. Onun fikrincə, dövlət qulluğu ilə bu və ya digər dərəcədə əlaqədar olan bütün şəxslər və təşkilatlar üçün məcburi olan, dövlət qulluğunun bütün növlərinə şamil olunan, həmçinin dövlət qulluğunun məzmununu formalaşdıran bütün təşkilati, hüquqi və s. tərfələri əhatə edən tələblər dövlət qulluğunun prinsipləri hesab olunur.

V.A.Vorobyov isə V.M.Manoxinin bu fikri ilə razılaşmayaraq dövlət qulluğunun prinsiplərinə aid etməyi qeyri-mümkün hesab edirdi. Onun fikrincə, dövlət qulluğunun yalnız idarəetmənin deyil, həm də cəmiyyətin sosial inkişafının tələbatına cavab verən spesifik prinsiplərə malik olduğunu nəzərdə tutan mühüm müddəə öz əhəmiyyətini itirir. Müəllif dövlət qulluğunun prinsiplərini onun mahiyyətini yalnız sosial təyinat deyil, həm də idarəetmə mexanizminin praktiki təşkili baxımından müəyyənləşdirən siyasi-hüquqi başlanğıclar kimi qiymətləndirirdi. [7, s.14]

Azərbaycan Respublikasında dövlət qulluğunun hazırda rəhbər tutduğu əsas prinsiplər “Dövlət qulluğu haqqında” qanunun 4-cü maddəsində təsbit olunmuşdur. Qeyd edək ki, dövlət qulluğu prinsiplərinin normativ qaydada təsbit olunması dövlət orqanlarının və dövlət qulluqçularının fəaliyyətini, dövlətlə dövlət qulluqçusu arasındakı dövlət qulluğu münasibətlərinin tənzimlənməsində sabitliyi təmin etməklə bu sahəyə dair respublika qanunvericiliyinin inkişaf istiqamətlərini də müəyyənləşdirmişdir. Qanuna əsasən respublikada dövlət qulluğu qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyəti orqanlarının səlahiyyət hədudlarının müəyyən edilməsi, dövlət orqanlarına və dövlət qulluqçularına nəzarət və onların hesabat verməsi, yuxarı dövlət orqanlarının və vəzifəli şəxslərin öz səlahiyyətləri hədudlarında qəbul etdikləri qərarların aşağı dövlət orqanları və vəzifəli şəxslər tərəfindən yerinə yetirilməsi, bütün vətəndaşların və vəzifəli şəxslərin dövlət qulluqçularının qanuni tələblərini icra etməyə və qanuni hərəkətlərini müdafiə etməyə borclu olması, dövlət qulluğuna qəbulun şəffaflığı, vətəndaşların dövlət qulluğuna müsabiqə əsasında girməsi, vətəndaşların öz qabiliyyətlərinə, xidməti nailiyyətlərinə və peşə hazırlığına uyğun olaraq dövlət qulluğunun hər hansı vəzifəsini tutmaqda hüquq bərabərliyi, irqindən, milliyyətindən, dilindən, cinsindən, sosial mənşəyindən, ailə, əmlak və qulluq vəziyyətindən, yaşayış yerindən, dinə münasibətindən, əqidəsindən ictimai biliklərə mənsubiyyətindən, habelə qulluqçuların işgüzarlıq keyfiyyətlərinə dəxli olmayan başqa səbəblərdən asılı olmayaraq, dövlət qulluqçularının hüquq bərabərliyi, dövlət qulluqçularının sosial və hüquq müdafiəsi, onların özləri və ailələri üçün ləyaqətli yaşayış səviyyəsinin təmin edilməsi, qulluq borcunun yerinə yetirilməsi üçün dövlət qulluqçusunun cavabdehlik daşması, eləcə də dövlət qulluqçusunun hərəkətlərinə görə dövlət orqanının cavabdehlik daşması kimi prinsiplərə əsaslanır. Dövlət qulluğunun bu prinsiplərinin hər biri qarşılıqlı əlaqədə fəaliyyət göstərir. Respublikada dövlət qulluğunun səmərəli və məqsədyönlü fəaliyyətinin təşkilinə yönəlmiş bu prinsiplərdən birinin pozulması digərlərinin də əhəmiyyətinin aşağı düşməsinə və nəticədə ümumilikdə dövlət qulluğunun keyfiyyətinin azalmasına səbəb ola bilər. Dövlət qulluğunun prinsiplərinin mahiyyəti onların bu təsisatın hüquqi taleyini, mövcudluq qabiliyyətini və əməli təşkilini müəyyənləşdirməsində təzahür edir. Qeyd edək ki, alimlər dövlət qulluğuna dair prinsiplərin sistemə dair müxtəlif fikirlər irəli sürürlər.

Belə ki, D.N.Baxrax bu sistemə demokratiya, peşəkarlıq və dövlət qulluqçularının sosial-hüquqi müdafiəsi kimi əsas prinsipləri aid edir, V.M.Manoxin isə bu sistemdə həm dövlətin təşkilinə və fəaliyyətinə xas olan ümumi prinsipləri, həm də yalnız dövlət qulluğuna aid olan xüsusi

prinsipləri (məsələn, qanunçuluq, intizam və s.) fərqləndirir. [1, s.102]. V.M.Manoxin dövlət qulluğunun prinsiplərini tədqiq edərkən onların dövlət qulluğu ilə əlaqədar olan bütün şəxslər və təşkilatlar üçün məcburi əhəmiyyət daşıyan, dövlət qulluğunun bütün növlərinə aid olan, həmçinin dövlət qulluğunun məzmununu formalaşdıran bütün təşkilati, hüquqi və s. cəhətləri əhatə edən tələblərə cavab verməli olduğunu qeyd edirdi.

Dövlət qulluğunun həyata keçirilməsi prosesində demokratiya prinsipinin də əhəmiyyəti böyükdür. Bu prinsipə əsasən dövlət qulluqçularının fəaliyyəti bütövlükdə vətəndaşların, cəmiyyətin və dövlətin maraqlarına uyğun gəlməli, onlar öz şəxsi maraqlarından kütlənin maraqlarını üstün tutmalıdırlar. Demokratiya prinsipi vətəndaşların dövlət orqanlarına iş girməkdə bərabər imkana malik olmasını tələb edir ki, bu da Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 55-ci maddəsində müəyyən edilmiş imkanla öz təsbitini tapmışdır. Demokratiya prinsipinə müvafiq olaraq yalnız müəyyən ümumi və xüsusi məhdudiyyətlərlə əlaqədar olaraq, şəxs dövlət qulluğuna daxil ola bilməz. Qanunvericilik ümumi məhdudiyyətlərə şəxsin fəaliyyət qabiliyyətinə malik olmasını və ya məhdud fəaliyyət qabiliyyətinə malik olmasını, məhkəmənin onu müəyyən müddətə dövlət vəzifəsi tutmaq hüququndan məhrum etməsini, bilavasitə tabeliyində və ya nəzarəti altında işləyəcəyi vəzifəli şəxslə yaxın qohumluq və ya qudalığ əlaqəsində olmasını və qanunvericiliklə müəyyən olunmuş digər halları aid edir. Xüsusi məhdudiyyətlərə isə ayrı-ayrı vəzifələrin və dövlət qulluğu növlərinin spesifik xüsusiyyəti ilə əlaqədar cəhətlər aiddir. Belə məhdudiyyətlər sırasına müvafiq vəzifəni tutmaq üçün lazım olan ixtisas dərəcəsinə, müvafiq ali təhsilə və s. malik olmağı nəzərdə tutan tələbləri aid etmək olar. Məlumdur ki, demokratiya prinsipinin mühüm tələblərindən biri də dövlət qulluğunun həyata keçirilməsində aşkarlığın təmin olunmasından ibarətdir. Bu tələb birbaşa Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının hər kəsin istənilən qanuni yolla informasiya axtarmaq və əldə etmək hüququnu, kütləvi informasiya azadlığını, hər bir vətəndaşın ətraf mühitin vəziyyəti barədə mötəbər informasiya almaq hüququnu nəzərdə tutan müddələrinin realizəsi ilə əlaqədardır. Respublika qanunvericiliyində dövlət qulluqçularının öz qulluq fəaliyyətləri üçün zəruri olan informasiyanı əldə etmək, şəxsi işin materialları ilə tanış olmaq və s. kimi hüquqlarının təsbit edilməsi dövlət qulluğunda aşkarlığın təmin olmasına xidmət edən müddələrdəndir.

Bildiyimiz kimi, demokratiya prinsipinin mühüm tələblərindən biri də dövlət hakimiyyətinin qanunverici, icraedici və məhkəmə hakimiyyətinə bölünməsinin təmin olunmasından ibarətdir. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 7.3-cü maddəsində (hakimiyyətin bölgüsü) bütövlükdə dövlət mexanizminin demokratikliyi sübut edən bu mühüm meyarın da öz təsbitini tapması dövlət qulluqçularının işində səmərəliliyin artması, onların hüquqlarının müdafiəsinin gücləndirilməsi üçün lazımı şərait yaradır. Fikrimizcə, demokratiya prinsipi respublikada həyata keçirilən dövlət qulluğunun məzmununda (vətəndaşların hüquq və azadlıqlarına qayğı, ümumi mənafə), onun milli ruhunda və həyata keçirilməsi formalarında (aşkarlıq, hamı üçün müəssərlik) təzahür edir. Dövlət qulluqçularının sosial-hüquqi müdafiəsi prinsipi dövlət qulluqçularının əməyinin nüfuzunun qaldırılmasını, məbləği onların ixtisas dərəcəsinə, staj müddətindən asılı olan, iqtisadiyyatın inkişafı ilə əlaqədar artırılan, kifayət qədər yüksək, vaxtında ödənilən əmək haqqı ilə təmin olunmasını, qulluq fəaliyyətinin həyata keçirilməsi üçün normal əmək şəraitinə malik olmasını, dövlət sığortasını, yüksək pensiya təminatını və qulluqda perspektivlərinin təmin olunmasını nəzərdə tutur. Professor D.N.Baxrax haqlı olaraq bu prinsipi dövlət qulluğunun əsas prinsiplərindən biri hesab edir. [8, s.212]

Dövlət qulluğunda mühüm əhəmiyyət kəsb edən peşəkarlıq prinsipi qulluqçunu özünün qulluq təcrübəsini artırmağa, yeni biliklər əldə etməyə stimullaşdırır. Bu prinsip qulluqçunun səriştəliliyini, yəni öz işini bilməsini, lazımı təhsilə, staja, vərdişə malik olmasını, üzərinə düşən funksiyaları, müvafiq əməliyyatları mütəmadi surətdə yerinə yetirməsini, loyallığını, siyasi neytrallığını, qulluq vəzifələrinin icra olunmamasına və ya lazımı qaydada icra olunmamasına görə məsuliyyət daşmasını nəzərdə tutur. Göstərmək lazımdır ki, peşəkarlıq prinsipinin həyata keçirilməsində qulluq münasibətlərinin stabilliyi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Dövlət qulluqçusunun peşəkarlığı ilə

onun dövlət qulluğunda irəli çəkilməsi arasında obyektiv əlaqə mövcuddur. Buna görə də qulluqçunun qabiliyyəti və peşə yararlılığı kimi anlayışların nəzərdən keçirilməsi daha məqsədmüvafiq olardı. Dövlət qulluqçusunun peşə karyerası onun rəqabət qabiliyyətinə qarşı müəyən tələb irəli sürür. Rəqabət qabiliyyəti qulluqçunun öz peşəsində uğur qazanmaq üçün hazırlıq səviyyəsini və karyerasını planlaşdırmaq imkanını, yəni, onun peşə yararlılığını inteqral formada xarakteriz edir. Peşə yararlılığı isə bu və ya digər sahədə səmərəyə nail olmaq üçün zəruri psixi və psixi-fizioloji xüsusiyyətlərin məcmusunu nəzərdə tutur. [4, s.54]

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası dövlət qulluğunun bu prinsipinə əməl olunması zərurətini təmin etmək məqsədilə vəzifəli şəxslərə və dövlət orqanlarına vətəndaşların şəxsi həyatına müdaxilə etməyi qadağan edir (32-ci maddə) və insanların həyatı və sağlamlığı üçün təhlükə yaradan faktların və halların vəzifəli şəxslər tərəfindən gizlədilməsinin respublika qanunvericiliyinə müvafiq surətdə məsuliyyətə səbəb olduğunu müəyyən edir (41-ci maddə).

Dövlət qulluğu reallaşdırılarkən respublikada qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyətinin bölüşdürülməsi prinsipinə əməl olunmalı, hakimiyyətin hər hansı bir qoluna aid olan dövlət orqanları digər dövlət orqanları ilə qarşılıqlı əlaqədə fəaliyyət göstərməlidirlər. Respublika qanunvericiliyi ölkədə dövlət qulluğunun həyata keçirilməsi prosesinə vətəndaşların öz qabiliyyətlərinə və peşə-ixtisas hazırlıqlarına uyğun olaraq bərabər imkanla cəlb edilməsinin təmin olunmasını tələb edir. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 55-ci maddəsinə əsaslanan bu prinsip respublika vətəndaşlarının öz qabiliyyətlərinə və peşə-ixtisas hazırlığına uyğun olaraq heç bir ayrı-seçkiliyə yol verilmədən istənilən dövlət qulluğu vəzifəsini tutmaqda bərabər imkana malik olmasını nəzərdə tutur. Bu isə hər bir insanın öz yaşadığı ölkədə ümumi bərabərlik əsasında dövlət qulluğuna buraxılmaq imkanına malik olmalı olduğunu nəzərdə tutan Mülki və Siyasi Hüquqlar haqqında Beynəlxalq Sazişin 25-ci maddəsinə tam uyğundur.

ƏDƏBİYYAT

1. Heydər Əliyev. Müstəqilliyimiz əbədidir. On beşinci kitab. 1998. Bakı: Azərənəşr, 2005, 528 s.
2. Yerli icra hakimiyyəti haqqında Əsasnamə. İcra hakimiyyəti orqanlarında xidmət haqqında. Sənədlər toplusu. Bakı, Hüquq ədəbiyyatı, 2001.
3. Dövlət qulluqçuların vəzifə və maaşlarına yerli əmsalların müəyyən edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Dövlət qulluğu haqqında sənədlər toplusu. Bakı: Qanun, 2008.
4. Bünyadov Z.M. Azərbaycan VII-IX əsrlərdə. Bakı: Azərənəşr, 1969.
5. Rzayev Ə.H. Dövlət qulluğu anlayışı, mahiyyəti və prinsipləri //AMEA, Fəlsəfə, Siyasi-Hüquqi Tədqiqatlar İnstitutu, Elmi əsərlər. № (4). Bakı, 2007.
6. Rzayev Ə.H. Dövlət qulluğu institutu: mahiyyəti, strukturu və yaranması // AMEA, Fəlsəfə, Siyasi-Hüquqi Tədqiqatlar İnstitutu, Elmi əsərlər. Bakı, 2007.
7. İsmayılov S.A. Azərbaycanda dövlət qulluğu ənənələri və onun müasir durumu. Dirçəliş. XXI əsr, №82-83. Bakı, 2005.
8. Əlirzayev Ə.Q. İqtisadi islahatlar və sürətlənmə strategiyası şəraitində Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişaf problemləri. Bakı: Adiloğlu, 2005.
9. Göyzel A. Siyasət düşüncələr və yönetimler. İstanbul: Vedat kitabçılık, 2009.

İstifadə edilmiş lüğətlər:

10. Azərbaycanca-rusca lüğət: 3 cildə, I c. Bakı: Elm, 1986.
11. Rusca –Azərbaycanca lüğət: 3 cildə. III c., Bakı: Elm, 1978, 322 s.
12. Ərəb və Fars sözləri lüğəti. Bakı: Yazıçı, 1985, 1037 s.

РЕЗЮМЕ
ГОСУДАРСТВЕННАЯ СЛУЖБА КАК СОЦИАЛЬНО-ПРАВОВОЙ ИНСТИТУТ
Мурадов И.А.

Ключевые слова: *управление, государственная служба, социально-правовой институт, демократия*

Институт государственной службы является основным правовым инструментом в системе государственного строительства. Это положение государственного аппарата и обеспечивает его функции. Конституция независимой Азербайджанской Республики предусматривает, что права и свободы человека и гражданина являются обязанностью законодательной, исполнительной и судебной власти. Соответственно, государственные служащие должны придерживаться принципа верховенства прав и свобод человека и гражданина, одного из конституционных принципов государственной службы в республике, и направлять свою деятельность на их защиту и реализацию. При осуществлении государственной службы должны быть защищены права и свободы человека и гражданина, должно быть гарантировано их осуществление, не должно быть ущемлено достоинство человека, а права и свободы человека не должны ограничиваться социальными, расовыми, национальными, религиозными или языковыми идентичностями.

Эффективная государственная служба является ключевым критерием честности, высокой динамики государственной власти и установления демократии в стране. По этой причине государственная служба всегда была одной из актуальных вопросов, интересующих ученых.

SUMMARY
CIVIL SERVICE AS A SOCIAL AND LEGAL INSTITUTION
Muradov I.A.

Key words: *management, civil service, social-legal institute, democracy*

The Civil Service Institution is the primary legal instrument in the state-building system. It is the all-powerful force of the state apparatus and ensures its functions. The Constitution of the independent Republic of Azerbaijan stipulates that the rights and freedoms of a human being and a citizen are the responsibility of the legislative, executive and judicial authorities. Accordingly, civil servants must adhere to the principle of supremacy of human and civil rights and freedoms, one of the constitutional principles of civil service in the republic, and direct their activities to their protection and implementation. When exercising civil service, the rights and freedoms of a person and citizen must be protected, their implementation should be guaranteed, no one's dignity should be diminished, nor should anyone's rights and freedoms be restricted to social, racial, national, religious or linguistic identities.

Effective public service is a key criterion for the honesty, high dynamism of state power and the establishment of democracy in the country. For this reason, civil service has always been one of the topical issues of interest to scholars.

Daxilolma tarixi:	İlkin variant	24.05.2019
	Son variant	25.06.2019